

IV. КОГНІТИВНІ ТА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІНГВІСТИКИ

Оксана Козачишина
(Вінниця)

УДК 811.111+81'42

АВТОРСЬКА ОБРАЗНІСТЬ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНЦЕПТАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ЖІНКИ-ПИСЬМЕННИЦІ

Стаття присвячена аналізу авторської образності, проведеному методом суцільної вибірки зі 100 коротких оповідань американських письменниць ХХ сторіччя. Кількісна градація концептів царини мети розглядається у роботі як основа для визначення центральних та периферійних одиниць в узагальненій концептуальній картині світу жінки-письменниці як мовної особистості.

Ключові слова: *гендер, мовна особистість, художній текст, образність, царина мети, концептуальна картина світу*

У процесі пізнання, категоризації та концептуалізації навколишнього світу в кожній мовній особистості формується глобальний образ дійсності – концептуальна картина світу. Вона складається під впливом усього прижиттєвого досвіду особистості (власного та інтеріоризованого колективного) і містить не лише відображувані об'єкти, а й позицію того, хто відображає, його/її ставлення до цих об'єктів. Засобом вираження знань про навколишню дійсність та її оцінки слугує мова. Користувачі мови завжди активні як члени суспільства і як особистості при інтерпретації свого оточення. Вони здійснюють в першу чергу категоризацію тих ситуацій і взаємодій, свідками чи учасниками яких вони виступають, які актуальні саме для них [1, с. 55].

Дослідження з цих позицій авторської образності в художніх текстах жінок-письменниць розкриває значні можливості для вивчення особливостей жіночої та чоловічої картини світу. Хоча набір концептів, до якого звертаються творці образності, спільний для всього мовного соціуму, відбір референтів та корелятивів тропів носить суб'єктивний характер, що визначається багатьма чинниками. Серед цих факторів досить вагому роль відіграє гендерна приналежність автора образності – носія гендерно диференційованого досвіду та ціннісних орієнтацій. Значущість аналізу концептів царини-джерела в цьому аспекті полягає в можливості виявлення деяких гендерно залежних закономірностей вибору допоміжних зон тропів, за допомогою яких здійснюється інтерпретація нового змісту через старе знання, розуміння однієї сутності через призму іншої [3, с. 351]. Царина-джерело постає, таким чином, як прояв мовної картини світу, представленої вербалізованими сутностями мовного лексику, що виступають понятійними фільтрами, посередниками для оформлення концептів царини-мішені. Специфіка концептів царини-мішені (референтів) метафор та порівнянь може слугувати відбитком концептуальної картини світу мовної особистості, являючи собою сукупність понять, які, при акценті на них авторської думки, вимагають особливого – образного – способу вираження.

Метою статті є висвітлення особливостей референтів авторської образності в художніх текстах жінок-письменниць та окреслення на їх основі узагальненої концептуальної картини світу автора-жінки як колективної мовної особистості. Референти авторської образності виступають, по суті, ідеологемами особистості, під якими Ю.М. Караулов розумів семантико-тематичне позначення духовних цінностей, що різняться за частотою вживання, і навколо яких розгортаються основні групи лексики [2, с. 233-234]. Розгляд референтів авторської образності передбачає встановлення їхнього переліку, тематичну стратифікацію та кількісний аналіз. На базі цих даних виділяються центральні та периферійні концептуальні референти, що відображають специфіку сприйняття світу жінками-письменницями.

У результаті проведеної суцільної вибірки зі 100 коротких оповідань американських письменниць ХХ сторіччя було виділено 740 одиниць метафор та порівнянь, референти яких було розподілено на 6 концептуальних класів: людина та її фізичні характеристики (276 прикл.), діяльність людини (167 прикл.), фізичний природний світ (132 прикл.), психіка людини (101 прикл.), буття людини (41 прикл.), місце життєдіяльності людини (23 прикл.).

Подальша ідентифікація понять, що належать до кожного з шести концептуальних класів, здійснюється на гіпо-, гіперонімічній основі: всередині класів виділяються підкласи, які, при наявності мовного матеріалу, містять групи та кластери конкретніших концептів. Аналіз концептуальних референтів здійснюється на основі кількісної градації концептуальних підкласів. Якщо умовно задати межу центральних референтів на рівні 10% (приблизно 74 приклади), то інші референти розподіляться на зоні ближньої периферії, обмеженої 5% (приблизно 37 прикладів) та дальньої периферії, що нараховує менше 3% (близько 22 прикладів). Так, ядерні позиції в концептосистемі мовної особистості авторки-жінки посідають наступні концептуальні референти: частини тіла (124 прикл.), соціальна діяльність людини (93 прикл.), людина в цілому (85 прикл.), чуттєво-емоціональна сфера психіки (74 прикл.). Ближня периферія представлена такими підкласами референтів: фізичні характеристики людини (67 прикл.), домашнє господарство та повсякденний побут (53 прикл.), нежива природа (50 прикл.), феномени природи (42 прикл.), жива природа (40 прикл.), життя (30 прикл.), інтелектуальна сфера психіки (22 прикл.). Дальню периферію репрезентують наступні референти: професійна та духовна діяльність (21 прикл.), архітектурні споруди (20 прикл.), смерть (11 прикл.), вольова сфера психіки (5 прикл.), одиниці місцевості (3 прикл.).

Аналіз співвідношення концептуальних референтів у картині світу американських письменниць вказує на зосередженість їхніх інтересів у сфері людської особистості в усій різноманітності її проявів. Зовнішні характеристики людини виявились досить значущими для жінок-письменниць. Свідченням цього може слугувати значна кількісна представленість та деталізація референтів концептуального підкласу частини тіла. У фокус уваги авторів-жінок найчастіше потрапляють такі елементи зовнішності людини, як обличчя та його частини (особливо очі), волосся, руки. Наприклад: *She had dark at the roots blonde hair and slender hips upon which she wore her **hands** like buckles of ivory loosely attached* [EAS, p. 82].

Однак особистість для жінок-письменниць не обмежується своїми зовнішніми особливостями, а великою мірою проявляється в соціальних контактах. Значна кількість образності в жіночих художніх текстах спрямована саме на відображення людських стосунків. Наприклад: *You felt as though some exact skillful contact had been made between the surfaces of your hearts to make you aware in some patterns of his joy and his despair* [CSEW, p. 33]. При цьому мова та мовлення часто слугують важливим засобом відображення взаємин людини з оточуючими, виступаючи своєрідним мірилом взаєморозуміння чи відчуження як між членами сім'ї, так і в стосунках з іншими людьми. Наприклад: *And though her husband's **irony** remained, it was frequently vulnerable. It was not, as she had at first thought, an armor against her, but merely a sword, out of Tristan and Isolde, which lay permanently between them and enforced discretion* [SSM, p. 331].

У центр уваги американських авторок потрапляють люди різного віку та статевої приналежності, хоча насамперед їх цікавлять особи жіночої статі. Наприклад: *All in pink ruffles caught up with clusters of false forget-me-nots **Mrs. Ewing** was at once bold sunlight and new moonlight, she was budding boughs and opening petals and little willful breezes* [PD, p. 391].

Досить важливу складову частину особистості для жінок-письменниць становить чуттєво-емоційна сфера, в якій на перший план виходять негативні почуття та емоції, що породжуються кризовими моментами людського життя, особливо напруженням людських стосунків, хворобами та смертю близьких – ситуаціями, досить характерними для художніх текстів американських авторок. Наприклад: *In time they coped with the inevitable **sadness** that*

set in always unexpectedly but so real that it was met with the instant acceptance one gave to a snowfall [NASS, p. 309]. Негативні почуття та емоції в картині світу жінок-письменниць урівноважуються позитивними, значне місце поміж яких посідає любов до ближнього та кохання між чоловіком і жінкою. Наприклад: *This would be the ultimate teting of her husband's love. There is no single point at which it is concentrated, it spreads out into the past and future until it appears as a nearly imperceptible film over the surface of your life* [SSM, p. 328]. Пристрасний інтерес жінок-письменниць до чуттєво-емоційної сфери особистості вказує на те, що у своїх творах авторки виступають не сторонніми спостерігачами, а співпереживають разом із персонажами, намагаючись донести до читача найтонші порухи їхньої душі.

Фізичні особливості людини відходять на другий план інтересів авторів-жінок. Серед фізичних характеристик особливо значущими виявились звуки голосу. Наприклад: *Nobody shuts up. It's as if there were a ball of fire rolling up Pearl Street, shooting off sparks – only the fire is noise, it's yells and laughter and shrieks and curses, and the sparks are voices that shoot off alone* [BASS 80-s, p. 363]. Досить часто референтами образності виступають особливості суто жіночого фізіологічного досвіду: менструація, вагітність, пологи, годування груддю. Наприклад: *Magda relinquished Rosa's teats, both were cracked, not a sniff of milk. The ductcrevice extinct, a dead volcano, blind eye, chill hole* [BASS 80-s, p. 86].

Сфера домашнього господарства та повсякденного побуту, відображена в тропеїці жіночих художніх текстів, характеризується значною деталізацією груп концептуальних референтів, поміж яких знаходимо предмети домашнього інтер'єру, одягу, посуду та інші речі повсякденного вжитку. Наприклад: *The cup and the saucer together are pure light, something extremely delicate but definite. As refined as a face* [BASS 1977, p. 182].

Світ природи становить важливу складову частину оточення людини як середовище її існування, причому в картині світу авторів-жінок досить ємно представлені різні об'єкти неживої природи: земля (e.g. *The land was like a mother whose breasts overflow* [BASS 1976, p. 196]), небесні світила (e.g. *The stealthy moon crept slantwise to the shelter of the mountains* [CSKAP, p. 21]), небо (e.g. *Crystal-clear blue sky showed between the transparent leaves like green veined glass* [WW, p.82]), вода та водойми (e.g. *The ocean itself was black and still, it's rollers_rising and falling like breath* [BASS 1966, p. 93]). Проте природа для жінок-письменниць – це не лише заповнений предметами простір, а динамічний, рухомий світ, де спостерігаються найрізноманітніші природні явища (вітер, ураган, дощ, гроза, туман), важливу роль відіграють звуки та шум, де відбувається боротьба темряви і світла, чергування дня і ночі, зміна пір року. Наприклад: *But in my South ... after her long sickness with only a slight stirring, an opening of the eyes, between one breath and the next, between night and day, the earth revives and bursts into plenty of spring with fruit and flowers together; spring and summer at once under the hot shimmering blue sky* [PS 1962, p. 26]. Нерідко предметом уваги жінок-письменниць стають і об'єкти живої природи: рослини та тварини. Наприклад: *He stared ahead, and no longer saw the brightness of morning or the polka dots of sheep against high hills* [WW, p. 142].

Філософсько-абстрактні аспекти життя не вирізняються значною кількісною репрезентацією. Поміж референтів даного концептуального підкласу зустрічаємо такі: життя в цілому, його періоди, доля, життєві проблеми, помилки, можливості та принципи. Наприклад: *She had encased herself in a set of principles derived from the early training* [CSKAP, p. 92]

Абстрактність та раціоналізм загалом не виступають провідною рисою жіночої образності. Порівняно з чуттєво-емоційною сферою, зона інтелекту посідає другорядне місце в концептуальній картині світу сучасних американських авторок. Серед референтів цього підкласу найбільш значущими виявились: мислення, думки та пам'ять, спогади. Наприклад: *Oh, but there were things about him she had forgotten, despite the thrifty squirrel-memory, with its industrious hoarding of detail* [BASS 1976, p. 56].

Професійна та духовна діяльність людини хоча й потрапляє у фокус світобачення авторів-жінок, однак не становить для них першочергового інтересу. Музика виступає найбільш кількісним референтом концептуального підкласу духовна діяльність. Наприклад:

*A soft floral scent filled the room and Louis **played** to it, his fingers weaving a pattern across the keys* [ThLK, p. 100].

Архітектурні споруди представлені такими референційними концептами, як будинок та частини будинку. Особливе місце поміж останніх належить кімнати. Наприклад: *Her **room** surrounded her like a nest* [BASS 1977, p.333].

Референти, пов'язані зі смертю, репрезентовані незначною кількістю прикладів. Найчисельнішим об'єктом образності в цьому підкласі виступає смерть загалом. Наприклад: *Events on the periphery of the **deaths**, like points on undulating outward-moving circles, recede into liquid uncertainty* [BASS 1976, p. 15].

Вольова сфера психіки людини представлена в основному референтами, що виражають прагнення та бажання. Наприклад: *Life **longings** were as easily dispatched to order as the components of a compound sentence* [CSKAP, p. 59]. Волонтеративні характеристики особистості виявились набагато менш значущими, порівняно з проявами чуттєво-емоціональної та інтелектуальної сфер. Людина в художніх текстах американських письменниць перш за все відчуває, потім мислить, аналізує, і лише після цього висловлює свою волю та побажання.

Найвіддаленішу позицію поміж концептуальних референтів посідають одиниці місцевості. Наприклад: *His **country** was a speck, no more frightening than a small wart* [BASS 1976, p. 181]. Специфікація просторових аспектів життєдіяльності людини відходить на задній план інтересів у картині світу жінок-письменниць.

Отже, результати кількісного аналізу референтів образності в художніх текстах американських письменниць підтвердили існування певного взаємозв'язку між гендерними характеристиками авторів та специфікою актуалізованої в їхніх текстах образності, що в цілому узгоджується з існуючими гендерними стереотипами. Слід зазначити, що наведена ієрархія ідеологем мовної особистості жінки-письменниці є узагальненою, безвідносною до індивідуальних характеристик конкретних авторок. Персональні ж пріоритети в картині світу окремих письменниць можуть як збігатись, так і значно розходитись із описаною градацією концептів. У цьому ракурсі досить перспективним видається вивчення індивідуальних характеристик окремих письменників у зіставленні із узагальненим портретом мовної особистості авторів певної статі. Такий підхід повністю відповідає сучасним тенденціям гендерних досліджень, що розглядають гендер не як застиглу, стабільну даність, а як діяльність (performance) [4, с. 295], що може виявлятися по-різному у різних ситуаціях мовленнєвої взаємодії, в тому числі і в художньому діалозі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дейк Т.А. ван Макростратегии / Т.А. ван Дейк, В.Кинч // Т.А. ван Дейк. Язык. Познание. Коммуникация: сб. работ / пер с англ.; Сост. В.В. Петров; под ред. В.И. Герасимова – М. : Прогресс, 1989. – С. 41-67.
2. Караулов Ю.Н. Из опыта реконструкции языковой личности / Ю.Н. Караулов // Литература. Язык. Культура. / Отв. ред. Г.В. Степанов. – М. : Наука, 1986. – С. 17-33.
3. Ченки А. Семантика в когнитивной лингвистике / А. Ченки // Фундаментальные направления современной американской лингвистики: Сб. обзоров / Под ред. А.А. Кибрика, И.М. Кобозевой, И.А. Секириной. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1997. – С. 340-369.
4. Coates J. 'Thank God I am a Woman': the Construction of Differing Femininities / J. Coates // The Feminist Critique of Language: A Reader / Ed. by D. Cameron. – L.; N.Y.: Routledge. – 1998. – p. 295-320.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

BASS 1966: The Best American Short Stories 1966 and the Yearbook of the American Short Story / Ed. by M. Foley and D. Burnett. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1966. – 381 p.

BASS 1976: The Best American Short Stories 1976 and the Yearbook of the American Short Story / Ed. by M. Foley. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1976. – 364 p.

BASS 1977: The Best American Short Stories 1977 and the Yearbook of the American Short Story / Ed. by M. Foley. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1977. – 374 p.

- BASS 80-s: The Best American Short Stories of the Eighties / Ed. by Sh. Ravenel. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1990. – 393 p.
- CSKAP: The Collected Stories by K.A. Porter. – N.Y. and Scarborough, Ontario: A Plume Book, 1972. – 495 p.
- CSEW: The Collected Stories by E. Welty. – San Diego, N.Y., London: A Harvest /HBJ Book, 1980. – 622 p.
- EAS: Eleven American Stories (Сборник рассказов американских писателей) / Сост. С.В. Шевцова. – М.: Междунар. отношения, 1987. – 192 p.
- NASS: New American Short Stories. The Writers Select Their Own Favourites / Ed. by G. Norris. – N. Y. and Scarborough, Ontario: A Plume Book, 1987. – 372 p.
- PD: Parker D. The Portable (Revised and Enlarged Edition). – N.Y.: Penguin Books, 1976. – 610 p.
- PS 1962: Prize Stories 1962: The O'Henry Awards / Edited and with an Introduction by R. Poirier. – Garden City, N.Y.: Doubleday and Company, Inc., 1962. – 287 p.
- SSM: Short Story Masterpieces / Eds. R. P. Warren, A. Erskine. – N. Y.: Laurel, 1954. – 542 p.
- ThLK: Thorsen L.K. Miss Emily Martine and Other Stories. – Boston: The Four Seas, 1989. – 230 p.
- WW: Westward the Women. An Anthology of Western Stories by Women. / Ed. by V. Piekarski. – Albuquerque: Univ. of New Mexico Press, 1984. – 179 p.

Козакишина О. Авторская образность как отражение особенностей концептуальной картины мира женщины-писательницы.

Статья посвящена анализу авторской образности, проведённому методом сплошной выборки из 100 коротких рассказов американских писательниц XX века. Количественная градация концептов области цели рассматривается в работе как основа для определения центральных и периферийных единиц в обобщенной концептуальной картине мира женщины-писательницы как языковой личности.

Ключевые слова: гендер, языковая личность, художественный текст, образность, область цели, концептуальная картина мира

Kozhachyshyna O. Author's Imagery as a Reflection of Specific Conceptual Picture of the World of Woman-Writer.

The article deals with the analysis of tropes taken from 100 American short stories by women. The quantitative gradation of the target-domain of the imagery is taken as a basis for defining central and peripheral concepts in a generalized conceptual picture of the world of woman-writer as a language personality.

Key words: gender, language personality, literary text, imagery, source domain, conceptual picture of the world.

Світлана Медведєва
(Вінниця)

УДК 811.111'42

СТРУКТУРА СОЦІОПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті подано огляд типів адресата як компонента соціополітичного дискурсу та вироблено і описано відповідні структурно-композиційні моделі СПД. Результатом аналізу мовного матеріалу персуазивного характеру представлених учасників комунікативного процесу є визнання просування демократичних процесів у суспільно-політичному житті Великобританії та необхідності подальшого вдосконалення тактик та стратегій мовної взаємодії.

Ключові слова: адресант, адресат, структурно-композиційні моделі СПД, мовний вплив.

Починаючи з середини двадцятого сторіччя спостерігаються революційні зміни у науково-технічній та комунікативній сферах. У зв'язку з цим комунікація на сучасному етапі розглядається як двосторонній процес обміну думками, подіями та фактами, тобто, інформацією. Адресант та адресат повідомлення розглядаються як *рівноправні* члени